

Juhlajulkaisu
Pekka Vihervuori
1950 – 25/8 – 2020

Toimituskunta
Kari Kuusiniemi
Outi Suviranta
Veli-Pekka Viljanen

Tilausosoite
Suomalainen Lakimiesyhdistys
Kasarmikatu 23 A 17
00130 Helsinki
p. 09 6120 300
toimisto@lakimiesyhdistys.fi
www.lakimiesyhdistys.fi

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat
Muotokuva julkaistaan taidemaalari Pasi Tammen ja
korkeimman hallinto-oikeuden luvalla

Kannen suunnittelu: Elina Malmi
Taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa
Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISSN-L 0356-7222
ISSN 0356-7222
ISBN 978-951-855-383-3

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2020

Heikki Kanninen

Oikeus lailliseen tuomariin – näkökohtia erityisesti eurooppalaisen prosessioikeuden valossa

Laillinen tuomioistuin – laillinen tuomari¹

Oikeus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa, mikä on taattu niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla, asettaa niin organisatorisia kuin menettelyllisiä vaatimuksia tämän oikeuden toteuttamiselle.² Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklan 1 kappale edellyttää, että tuomioistuin on lailla perustettu, riippumaton ja puolueeton. Menettelyltä vaaditaan, että se on oikeudenmukainen ja julkinen ja että asia käsitellään kohtuullisessa ajassa.³ Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artikla takaa vastaavanlaisesti oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen lailla perustettu.^{4 5}

Käsillä olevaa perusoikeutta voidaan nimittää usealla tavalla: oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (EIS 6 artikla), oikeus tehokkaisuuteen oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen (perusoikeuskirjan 47 artikla) ja oikeusturva (perustuslain 21 §). Olennaista on eräiden vaatimusten täyttäminen. Valtion on huolehdittava, että sen toimi-

¹ Tämä kirjoitus on omistettu presidentti Pekka Vihervuorelle, jonka kanssa minulla on ollut mieluista tilaisuus käydä lukuisia keskusteluja oikeuslaitoksen kehittämisestä ja hyvästä oikeudenhoidosta. Kirjoituksessa esitetyt mielipiteet ovat henkilökohtaisia. Sen laatimisessa on avustanut Racha El Herfi, harjoittelija EU:n tuomioistuimessa, tohtorikoulutettava (Paris I Panthéon-Sorbonne).

² Suomen perustuslain 21 §:ssä säädetään oikeudesta saada asiansa käsitellyksi oikeudenmukaisessa menettelyssä tuomioistuimessa tai muussa riippumattomassa lainkäyttöelimestä.

³ Rikosasioiden osalta EIS 6 artiklan 2 ja 3 kappale asettavat eräitä lisävaatimuksia.

⁴ Toisin kuin EIS 6 artiklan 1 kappale perusoikeuskirjan 47 artikla mainitsee nimenomaisella tavalla oikeuden saada neuvoja, käyttää asiamiestä sekä saada tarvittaessa maksutonta oikeusapua. Perusoikeuskirjan 48–50 artiklassa on rikosasioita koskevia erityismääräyksiä. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kappaleen mukaan ”– – siltä osin kuin tämän perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat [Euroopan ihmisoikeussopimuksessa] taattuja oikeuksia, niiden merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin mainitussa yleissopimuksessa. Tämä määräys ei estä unionia myöntämästä tätä laajempaa suojaa.” Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on sen laajuuden vuoksi suuri merkitys perusoikeuskirjan 47 artiklan tulkinnassa.

⁵ Ennen Euroopan ihmisoikeussopimusta ja Euroopan unionin perusoikeuskirjaa YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklalla oli Suomen lainkäytössä erityistä merkitystä. Sopimuksen määräyksessä mainitaan ”oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetun, toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuimen edessä”.

valtapiiriin kuuluissa asioissa on luotu nämä vaatimukset täyttävät tuomioistuinjärjestelmä ja niissä noudatettava oikeudenkäyntimenettely.

EIS 6 artikla ja perusoikeuskirjan 47 artikla asettavat perusoikeudelle vähimmäistason, joka voidaan siis oikeusjärjestelmässä ylittää. Kaiken kaikkiaan kansainväliset perusoikeusnormit oikeudesta tuomioistuimeen jättävät suurelta osin kansalliseen toimivaltaan sen, millaisia tuomioistuinorganisaatio ja oikeussuojajärjestelmä ylipäänsä ovat. Erityisesti Euroopan unionin (EU) oikeudessa puhutaan kansallisesta prosessiautonomiasta, jolla korostetaan EU:n oikeuden rajallista puuttumista kansallisen lainkäytön järjestämiseen huolimatta siitä, että se asettaa yhtäältä eräitä minimivaatimuksia ja toisaalta sisältää eräillä aloilla varsin yksityiskohtaisia säännöksiä lainkäytöstä.⁶

Tuomioistuinjärjestelmän rakenteesta päättäminen niin asteellisesti, alueellisesti kuin tuomioistuinten asiallisen toimivallan jaon näkökulmasta on pysynyt kansallisella tasolla. Tuomioistuinorganisaatio vaihtelee varsin huomattavasti niinkin samankaltaisissa maissa kuin EU:n jäsenvaltiot.

EIS 6 artiklan 1 kappaleen mukaan tuomioistuimen tulee olla ”lailla perustettu”. EU:n peruskirjan 47 artiklassa täsmennetään, että tuomioistuimen on oltava ”etukäteen lailla” perustettu. Tämä edellytys on johdonmukainen seuraus oikeusvaltioperiaatteesta.⁷ Se sisältää vaatimuksen tietyistä ennustettavuudesta ja pysyvyydestä. Tuomioistuin on perustettu toimenpiteellä (”lailla”), joka takaa sille tietyn vakauden siinä tarkoituksessa, että etukäteen voidaan tietää, mikä tuomioistuin käsittelee tai mitkä tuomioistuimet käsittelevät tietynlaiset oikeusriidat. Tämä tarkoittaa samalla, että lailla perustamisen vaatimus sisältää kaikki tuomioistuimen olennaiset elementit. Näihin kuuluvat ainakin sen kokoonpano, toimivaltaa, sisäistä perusorganisaatiota, oikeudenkäyntimenettelyä ja tuomareiden asemaa koskevat tärkeimmät säännökset.⁸

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännössä EIS 6 artiklan 1 kappaletta tulkitaan myös siten, että tuomioistuimen perustamista ja toimivaltaa koskevien kansallisten säännösten rikkominen johtaa puheena olevan ihmisoikeussopimuksen määräyk-

⁶ Ks. tältä osin esimerkiksi tuomio 16.12.1976, Rewe-Zentralfinanz ja Rewe-Zentral (33/76, EU:C:1976:188), 5 kohta; tuomio 27.6.2013, Agroconsulting (C-93/12, EU:C:2013:432), 35 ja 36 kohta ja tuomio 22.2.2018, INEOS Köln (C-572/16, EU:C:2018:100), 42 kohta. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 19 artiklan 1 kohdan toinen alakohta (”jäsenvaltiot säätävät tarvittavista muutoksenhakukeinoista tehokkaan oikeussuojan takaamiseksi unionin oikeuteen kuuluvilla aloilla”) on osoittautunut EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklan ohella merkittäväksi minimistandardiksi (ks. esimerkiksi tuomio 24.6.2019, komissio v. Puola, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, 47–57 kohta). EU:n johdannainen oikeus asettaa hyvinkin yksityiskohtaisia normeja muun muassa julkisten hankintojen alalla.

⁷ Ks. esimerkiksi EIT 28.11.2002, Lavents v. Latvia, numero 58442/00, 81 kohta ja EIT 12.7.2007, Jorgic v. Saksa, numero 74613/01, 64 kohta.

⁸ Ks. Christoph Grabenwarter, *European Convention on Human Rights*. C.H. Beck 2014, s. 115. Ks. tuomioistuimen kokoonpanon osalta esimerkiksi EIT 11.7.2006, Gurov v. Moldova, numero 36455/02, 35 kohta sekä oikeudenkäyntimenettelyn osalta EIT 22.6.2000, Coëme v. Belgia, numerot 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 ja 33210/96, 110 kohta.

sen rikkomiseen.⁹ Sama koskee myös kansallisten säännösten rikkomista silloin kun säännöt liittyvät tuomarin osallistumiseen asian käsittelyyn.¹⁰ Jotta kansallisen prosessisäännöksen rikkominen johtaisi EIS 6 artiklan loukkaamiseen, tulee rikkomisen olla luonteeltaan ilmeinen (tai vakava).¹¹

Edellytys siitä, että tuomioistuin on perustettu lailla, tähtää muun ohessa satunnaisten tuomioistuinten kieltämiseen eli sen, että tuomioistuin perustettaisiin vain tiettyä yksittäistä asiaa varten.¹² Tähän voidaan katsoa kuuluvan myös sen, että yksittäistä asiaa varten muutettaisiin tuomioistuinten toimivallanjakoa tai olennaisia menettelysäännöksiä.¹³ Sen sijaan erityistuomioistuimia voidaan tietenkin perustaa, mutta rajanveto satunnaiseen tuomioistuimeen voi muodostua ongelmalliseksi, jos erityistuomioistuimen toimivalta on hyvin kapea jättäen sen toimivallan ulkopuolelle samankaltaisia asioita.^{14 15}

Vaikka EIS 6 artiklan 1 kohdassa käytettyä termiä *laki* ei tulkita muodollisilla kriteereillä, se osoittaa, että tuomioistuinorganisaation ei tule olla toimeenpanovallan käsissä, vaan sen tulee perustua parlamentin antamiin säädöksiin.¹⁶ Tuomioistuimen riippumattomuuden ja lailla perustamista koskevan vaatimuksen kannalta tuomioistuimen organisaatiota ja menettelyä koskevat keskeiset säädökset tulisi antaa parlamenttilain tasolla. Yksityiskohtaiset määräykset voidaan jättää tuomioistuimen tai tuomioistuinlaitoksen itsensä asetettaviksi. Ongelmallisia voivat siten olla muun muassa hallituksen tai muun toimeenpanovallan antamat säännökset tuomioistuinten toiminnasta.¹⁷

EIS 6 artiklan 1 kohdan ja perusoikeuskirjan 47 artiklan määräykset tarkoittavat myös, ettei tuomioistuimelle voida jättää laajaa harkintavaltaa organisaationsa perusteiden järjestämisessä.¹⁸ Erityisesti monijäsenisessä tuomioistuimessa, joka toimii jakautuneena

⁹ Ks. esimerkiksi EIT 5.10.2010, DMD Group, A.S. v Slovakia, numero 19334/03, 61 kohta.

¹⁰ Ks. esimerkiksi EIT 20.10.2009, Gorguiladze v. Georgia, numero 4313/04, 68 kohta.

¹¹ Ks. esimerkiksi EIT 31.5.2011, Kontalexis v. Kreikka, numero 59000/08, 41 ja 44 kohta ja EIT 9.7.2009, Ilatovskiy v. Venäjä, numero 6945/04, 39 ja 43 kohta.

¹² Suomen perustuslain 98 §:n 4 momentti kieltää nimenomaisella tavalla satunnaisten tuomioistuinten asettamisen. Satunnaisesta tuomioistuimesta voidaan käyttää myös nimitystä tilapäinen tuomioistuin. Ks. Jyrki Viro-lainen, Lainkäyttö. Lakimiesliiton Kustannus 1995, s. 345.

¹³ Ks. Ilkka Saraviita, Perustuslaki 2000. Kommentaariteos uudesta valtiosäännöstä Suomelle. Kauppakaari 2000, s. 499.

¹⁴ Suomen perustuslain 98 §:n 3 momentissa säädetään erikseen mahdollisuudesta perustaa lailla ”tuomiovaltaa erikseen määrätyillä toimialoilla käyttävistä erityistuomioistuimista”. Ks. lisäksi Antti Jokela, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutio, Oikeudenkäynti I. Alma Talent 2016, s. 199–201.

¹⁵ Välimiesmenettelyssä asianosaiset ovat luopuneet perusoikeudestaan saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Ks. Antti Jokela, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutio. Oikeudenkäynti I. Alma Talent 2016, s. 201.

¹⁶ Gurov v. Moldova, numero 36455/02, 34 kohta.

¹⁷ Aikaisemmin tuomioistuimista oli Suomessa annettu lukuisia tarkempia säännöksiä asetuksella. Nytemmin näistä on luovuttu. Tuomioistuinlain (673/2016) 1 luvun 4 §:ssä säädetään, että ” – tuomioistuimet vastaavat itse toimintansa järjestämisestä noudattaen, mitä tässä tai muussa laissa säädetään. Tarkemmat määräykset tuomioistuimen toiminnasta, lainkäyttö- ja hallintoasioiden käsittelystä ja muusta työskentelyn järjestämisestä annetaan työjärjestyksessä, jonka tuomioistuin hyväksyy.”

¹⁸ Ks. EIT 5.10.2010, DMD Group, A.S. v Slovakia, numero 19334/03, kohta 60 ja EIT 22.6.2000, Coëme v. Belgia, numerot 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 ja 33210/96, kohta 98.

useampiin kokoonpanoihin, oikeus lailla perustettuun tuomioistuimeen nostaa esille eräitä kysymyksiä siitä, kuinka vapaasti tuomioistuin voi päättää siitä, ketkä tuomarit (ja missä ominaisuudessa) käsittelevät tiettyjä asioita.

Vaikka tuomioistuin kokonaisuutena täyttäisi niin kansainväliset kuin kansalliset normit lailla perustetusta riippumattomasta ja puolueettomasta tuomioistuimesta, voi yksittäisen asian yhteydessä herätä kysymys siitä, onko näin asian laita tietyn tuomarin tai tiettyjen tuomarien osalta. Henkilöllä on oikeus lailliseen tuomioistuimeen ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mutta kysymyksenalaisempaa on, missä määrin hänellä on oikeus edellyttää, että hänen asiansa käsitellään tuomioistuimen sisällä tietynlaisessa organisaatiossa ja menettelyssä. Kysymys on erityisesti siitä, kuinka laaja harkintavalta tuomioistuimella voi olla päättää siitä, mitä sisäistä organisaatiota ja menettelyä käytetään käsillä olevista vaihtoehtoista. Kuinka laaja oikeus asianosaisella tulee olla ennustettavuuden ja oikeusvarmuuden nimissä siihen, että asian sisäinen käsittely tuomioistuimessa on etukäteen tarkkaan säännelty ja että tuomioistuimen harkintavaltaa on rajoitettu? Onko laillisen tuomioistuimen ohella myös erikseen oikeus lailliseen tuomariin?

Sinänsä laillisessa tuomioistuimessa ja laillisessa tuomarissa on kysymys saman asian eri puolista sikäli, että ongelma laillisen tuomarin vaatimuksen täyttymisessä yksilötasolla voi johtaa siihen, että tuomioistuin ei ole laillinen.¹⁹ Toisaalta on varmasti harvinaista, että tuomioistuimeen kokonaisuutena voidaan kohdistaa yleisellä tasolla väite siitä, ettei se täytä kansainvälisiä tai kansallisia perusoikeusvaatimuksia riippumattomasta ja puolueettomasta tuomioistuimesta, joka noudattaa oikeudenmukaista oikeudenkäyntimenettelyä. Oikeusvaltion kriteerit täyttävässä oikeusjärjestelmässä kysymys siitä, onko asiaa käsittelevä tuomioistuin laillinen, tulee käytännössä esille lähinnä vain silloin, kun asia on pantu vireille tuomioistuimessa, jolta mahdollisesti puuttuu asiallinen, asteellinen tai alueellinen toimivalta. Tällöin ei voida sanoa, ettei tuomioistuin sellaisenaan ole laillisesti perustettu.

Yksilötasolla eli tuomioistuimen jäsenen kohdalla vaatimus laillisesta tuomarista tulee arvioitavaksi yksittäisen asian yhteydessä. Asianosainen voi riitauttaa tämän kysymyksen esittämällä prosessiväitteen prosessinedellytyksen puuttumisesta. Koska kysymys on perusoikeudesta, voidaan esittää perusteita sen tueksi, että olennaiset edellytykset laillisesta tuomioistuimesta ja tuomarista otetaan huomioon viran puolesta (ehdoton prosessinedellytys), jolloin tämä kysymys voidaan riitauttaa vielä ylemmässä asteessa muutoksenhaku-perusteena.

Tuomarin esteellisyys on tyyppillisin peruste, joka estää tuomarin osallistumisen asian käsittelyyn. Esteettömyys liittyy tuomioistuimelta edellytettävään puolueettomuuteen, ja se kuuluu olennaisena osana EIS 6 artiklan 1 kappaleesta ja perusoikeuskirjan 47 artiklasta

¹⁹ Näin Jyrki Virolainen, *Lainkäyttö*. Lakimiesliiton Kustannus 1995, s. 338 ja 339 koskien tuomioistuimen ja tuomarin riippumattomuutta.

seuraaviin vaatimuksiin. Esimerkiksi EU:n tuomioistuinten oikeuskäytännössä puolueettomuuden katsotaan olevan olennainen muotovaatimus, joten EU:n tuomioistuinten on virran puolesta varmistuttava siitä, ettei sen kokoonpanoon osallistu esteellistä jäsentä.²⁰ Asianosainen voi myös tehdä esteellisyysväitteen. Esteellisyys muodostaa päätöksen pätemättömyysperusteen.

Tuomarin esteellisyys tietyssä asiassa ei merkitse, että hän olisi yleisesti pätemätön hoitamaan tehtävänsä.²¹ Esteellisyytilanne voidaan monijäsenisessä tuomioistuimessa yleensä hoitaa vaivatta vaihtamalla jäsentä.

Muut kuin esteellisyytilanteet ovat selvästi ongelmallisempia (ja onneksi harvinaisempia) arvioida laillisen tuomarin vaatimuksen kannalta. Henkilön nimittäminen tuomarin virkaan edellyttää, että hän täyttää tietyt kelpoisuusvaatimukset (yleiset kelpoisuusehdot) ja että virantäyttö noudattaa laissa asetettuja menettelysäännöksiä. Näissä esiintyvät puutteet ja virheet voivat olla kanneperusteina haettaessa muutosta nimityspäätökseen. Aina tällaista muutoksenhakumahdollisuutta ei ole tai sitä ei ole käytetty. Jos myöhemmin, tuomarin tultua jo nimitetyksi ja aloitettua virkatoimensa, esitetään väite siitä, että tuomari ei täyttänyt kelpoisuusvaatimuksia tai että nimitysmenettely oli muutoin virheellinen, onko tällainen väite tai muutoksenhakuperuste enää mahdollinen ja voiko virheen seurauksena olla tuomioistuimen päätöksen pätemättömyys? Voi myös esiintyä tilanne, että olosuhteiden muutoksen vuoksi tuomari ei nimityspäätöksen jälkeen enää täytä tiettyä yleistä kelpoisuusvaatimusta. Näihin liittyviä eräitä kysymyksiä käsitellään jäljempänä.

Laillisen tuomarin vaatimuksen täytyminen voi tulla esille myös muutoin kuin vain silloin, kun kyse on suoraan tuomarin nimittämisestä tai hänen kelpoisuudestaan hoitaa tehtävänsä. Asioiden jakamista ja uudelleen jakamista tuomareille koskevat kysymykset ovat olleet varsin ajankohtaisia viime vuosina.²² Asioiden jakamiseen liittyy jossain määrin myös kysymys siitä, missä käsittelykokoonpanossa asia käsitellään. Näiden kysymysten yhteydessä joudutaan ottamaan kantaa muun muassa siihen, kuinka tarkkaan asiasta tulee säätää lainsäädännöllä tai vaihtoehtoisesti tuomioistuimen sisäisillä määräyksillä. Onko asianosaisella oikeus siihen, että ne perusteet, joilla asian käsittelykokoonpano ratkaistaan, ovat etukäteen tiedossa? Niin ikään näihin liittyviä ongelmia tarkastellaan tuonnempana.

²⁰ EU:n tuomioistuimen tuomio 1.7.2008, Chronopost ja La Poste v. UFEX ym., C341/06 P ja C342/06 P, EU:C:2008:375, 46 kohta. Näin myös Suomen oikeudessa, ks. OK 13:1 ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain (808/2019) 5 §.

²¹ Jos henkilöllä on sellainen esteellisyyisperuste, ettei hän voi osallistua asian käsittelyyn hyvin lukuisissa tuomioistuimen käsiteltäviksi tulevista asioissa, tilanne on ongelmallisempi. Tällainen rakenteellinen esteellisyys voidaan mahdollisesti ottaa huomioon jo tuomarinimityksen yhteydessä.

²² Tähän kysymykseen on nyttemmin kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota myös Suomessa muun muassa uuden tuomioistuinlain (673/2016) valmistelun yhteydessä.

Tuomarin nimittämisen laillisuus ja laillisen tuomarin periaate

Tuomarin virkaan tai tehtävään nimittäminen edellyttää, että nimitettävä henkilö täyttää tietyt etukäteen asetetut kelpoisuusvaatimukset. Näin esimerkiksi tuomioistuinlain (673/2016) 10 luvun 1 §:ssä säädetään tuomareiden yleisistä kelpoisuusvaatimuksista ja nimitysperusteista. Tämän lisäksi on tiettyjä tuomarintehtäviä koskevia kelpoisuusvaatimuksia (tuomioistuinlain 2–8 §).²³ Kelpoisuusvaatimukset on tarkistettava nimitysvaiheessa. Nimityspäätöksen ja mahdollisen sitä koskevan muutoksenhakuvaiheen jälkeen nimityspäätös saavuttaa lainvoiman ja siitä tulee lopullinen ja pysyvä. Päätökseen ei voida puuttua muutoin kuin mahdollisten ylimääräisten muutoksenhakekeinojen turvin. Tämä koskee kelpoisuusvaatimusten täyttymisen ohella nimittämistä koskevien toimivalta- ja menettelysäännösten noudattamista. Tämä turvaa tuomioistuintoiminnan ennustettavuutta ja oikeusvarmuutta sekä tuomarin itsenäisyyttä.

Oikeudenkäynnin asianosaisen näkökulmasta hänen asiansa käsittelyyn osallistuvan tuomarin yleisten kelpoisuusvaatimusten täyttymisen ei tietenkään pitäisi olla mitenkään ajankohtainen huolenaihe, sillä muun kontrollimekanismin tulisi pystyä huolehtimaan siitä. Niin kuin jäljempänä selostettavat tapaukset osoittavat, poikkeuksellisesti voi nousta esiin kysymys siitä, voiko asianosainen riitauttaa yksittäisessä asiassa paitsi tuomarin esteettömyyden myös sen, että tuomarin nimityspäätös on ollut lainmukainen (tai että tuomari täyttää yhä yleiset kelpoisuusvaatimukset). Tällaisessa tilanteessa syntyy eräänlainen jännite yhtäältä oikeusvoiman ja oikeusvarmuuden ja toisaalta laillisen tuomarin vaatimuksen kesken.²⁴

Neljässä eurooppalaisessa tuomioistuimessa, EU:n tuomioistuimessa, EU:n yleisessä tuomioistuimessa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja EFTAn tuomioistuimessa, on ollut lähes samaan aikaan vireillä ja osittain tätä kirjoitettaessa on edelleen vireillä asioita, joissa on noussut esiin kysymys siitä, missä määrin päätöksen lainmukaisuuden arvioinnissa voi tulla arvioitavaksi se, onko asian ratkaisuun osallistunut tuomari nimitetty virkaansa virheellisessä menettelyssä. Tätä kysymystä on tarkasteltu erityisesti laillisen tuomarin periaatteen kautta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa *GuðmundurAndri Ástráðsson v. Islanti* 12.3.2019 antaman tuomion (numero 26374/18) taustalla oli uuden väliasteen, hovioikeuden (*Landsréttur*), perustaminen Islannissa 1.2.2018 alkaen.²⁵ Utta tuomioistuinta varten tuli täytettäväksi 15 tuomarin virkaa. Hakumenettelyn jälkeen asiantuntijoista koostunut komi-

²³ Tuomareiden suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista vaatimuksista säädetään tuomioistuinlain 9 §:ssä.

²⁴ Jyrki Virolainen on katsonut, että lainvoiman saanut tuomio voidaan ylimääräistä muutoksenhakekeino (kantelua) käyttäen poistaa, jos tuomiosta päättämiseen osallistuneelta tuomarilta on puuttunut yleinen kelpoisuus. Ks. Jyrki Virolainen, *Lainkäyttö*. Lakimiesliiton Kustannus 1995, s. 379.

²⁵ Tuomio on jaoston antama ratkaisu. Asia on siirretty suuren jaoston käsiteltäväksi, jossa se on tätä kirjoitettaessa vielä vireillä.

tea totesi, että 33 hakijaa täytti kelpoisuusvaatimukset. Näistä komitea ehdotti oikeusministerille 15:tä eniten ansioitunutta nimitettäväksi tuomarin virkaan. Esityksessään parlamentille oikeusministeri kuitenkin poikkesi komitean ehdotuksesta siten, että hänen esityksessään oli vain 11 komitean ehdottamaa hakijaa sekä neljä muuta hakijaa, joiden komitea oli tosin katsonut myös täyttävän kelpoisuusvaatimukset. Parlamentti hyväksyi ministerin esityksen, minkä jälkeen Islannin presidentti allekirjoitti näiden 15 tuomarin nimityspäätökset.

Kaksi hakijaa, jotka oikeusministeri oli pudottanut komitean listalta, yhtäältä nosti kanteen sen päätöksen kumoamiseksi, jolla oikeusministeri oli syrjäyttänyt heidät 15 nimen listalta, ja toisaalta esitti vahingonkorvausvaatimuksen. Erinäisten vaiheiden jälkeen Islannin korkein oikeus vahvisti 19.12.2017 sen, että kumoamiskanne oli jätettävä tutkimatta ja että kantajilla oli oikeus vahingonkorvaukseen aineettomasta vahingosta. Korkein oikeus katsoi, että nimitysasian käsittelyssä oli tapahtunut menettelyvirhe.

Myöhemmin erään rikosasian käsittelyyn hovioikeudessa osallistui tuomari, jonka oikeusministeri oli sisällyttänyt nimitettävien tuomarien listaansa ohi asiantuntijakomitean ehdotuksen. Syytetty vaati hovioikeudessa, että asianomainen tuomari vetäytyy asian käsittelystä. Hän vetosi muun muassa siihen, että muutoin hän ei saisi asiaansa käsitellyksi EIS 6 artiklan 1 kappaleessa tarkoitetussa tuomioistuimessa. Hovioikeus hylkäsi tämän prosessiväitteen ja pääasiassa antamassa ratkaisussaan vahvisti alemman tuomioistuimen ratkaisun, jolla asianomainen henkilö oli tuomittu rangaistukseen. Korkein oikeus vahvisti tuomiollaan 24.5.2018 hovioikeuden ratkaisun katsoen muun ohessa, että nimitysmenettelyssä tapahtuneesta virheestä huolimatta rangaistukseen tuomittu henkilö oli saanut asiansa käsitellyksi riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on perustettu lailla.

Vastoin korkeimman oikeuden kantaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien päätymiöissä siihen, että asiassa oli rikottu EIS 6 artiklan 1 kappaleen määräystä oikeudesta saada asiansa käsitellyksi laillisessa tuomioistuimessa. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan tuomarin nimittämismenettely kuuluu EIS 6 artiklan 1 kappaleessa tarkoitetun ilmaisen *perustettu* alaisuuteen (tuomion 98 kohta). Ihmisoikeustuomioistuimen toimivaltaan kuului arvioida, onko kansallisia nimittämismenettelyä koskevia säännöksiä noudatettu, kuitenkin sillä varauksella, että kontrolli koski sitä, onko kansallisia säännöksiä rikottu ilmeisellä tavalla (tuomion 100 ja 101 kohta). Ihmisoikeustuomioistuin täsmensi, ettei ollut erikseen merkityksellistä arvioida, onko asiassa noudatettu oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä (tuomion 114 kohta). Tuomioistuin katsoi, että käsillä olevassa asiassa oli tapahtunut perustavaa laatua oleva menettelyvirhe tuomarin nimittämisessä.

Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu merkitsee, että hovioikeudessa asianomaisen tuomarin olisi pitänyt vetäytyä asian käsittelystä ja että korkeimman oikeuden olisi tullut kumota hovioikeuden tuomio.²⁶

²⁶ Ihmisoikeustuomioistuimen tuomiosta viitataan siihen, että Islannin rikosprosessilaki voi mahdollistaa eräin edellytyksin rikosasian uudelleen käsittelyn lopullisesta tuomiosta huolimatta (tuomion 131 kohta).

Vähemmistöön jääneet kaksi jäsentä katsoivat, ettei nimittämismenettelyssä ollut tapahtunut sellaista virhettä, että hovioikeutta ei olisi voitu pitää ”lailla perustettuna”. He kiinnittivät eriyvässä mielipiteessään huomiota erityisesti siihen, että enemmistön kannan hyväksyminen voi johtaa siihen, että tuomarin nimittämismenettelyssä tapahtuneeseen virheeseen saatetaan vedota hyvinkin pitkän ajan jälkeen tuomion pätemättömyysperusteena (eriyvän mielipiteen 10 kohta).

Ratkaisussaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuin viittasi EFTAn tuomioistuimen 14.2.2017 asiassa E-21/16 Pascal Nobil/DAS Rechtsschutz-Versicherungs AG tekemään väli päätökseen, jolla se antoi osaratkaisun liechtensteinilaisen tuomioistuimen ennakkolausuntopyyntöön. Tässä tiedusteltiin pääasiakysymysten ohella EFTAn tuomioistuimen kantaa siihen, täyttikö EFTAn tuomioistuimen kokoonpano itsenäisyyttä ja riippumattomuutta koskevan vaatimuksen, kun yksi sen tuomareista oli nimitetty ainoastaan kolmeksi vuodeksi, vaikka sovellettavat määräykset edellyttivät kuuden vuoden toimikautta. EFTAn tuomioistuin lausui vastauksessaan muun ohessa, että itsenäisen tuomioistuinlaitoksen ylläpitäminen edellyttää tuomarien nimittämistä koskevien säännösten tarkkaa noudattamista.²⁷

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin nojautui Islantia koskevassa tuomiossaan myös EU:n yleisen tuomioistuimen tuomioon 23.1.2018 asiassa T-639/16 P, FV v. neuvosto (ECLI:EU:T:2018:22). Tässä EU:n virkamiestuomioistuimen tuomioon 28.6.2016 asiassa F-40/15, FV v. neuvosto, (EU:F:2016:137) kohdistuneessa muutoksenhakuasiassa riitautettiin virkamiestuomioistuimen kokoonpanon lainmukaisuus. Yleinen tuomioistuin kumosi virkamiestuomioistuimen tuomion katsoen, että kokoonpanoon osallistuneen yhden tuomarin nimittämisessä oli tapahtunut menettelyvirhe. Yleisen tuomioistuimen päätöksessä lausutaan erityisesti, että ”tässä tilanteessa – ja kun otetaan huomioon, miten tärkeää tuomarien nimittämistä koskevien sääntöjen noudattaminen on yksityisten ja yleisön tuomioistuinten riippumattomuuteen ja puolueettomuuteen kohdistaman luottamuksen kannalta – kyseessä olevaa tuomaria ei voida pitää perusoikeuskirjan 47 artiklan toisen alakohdan ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettuna laillisena tuomarina” (tuomion 78 kohta). Tällä perusteella virkamiestuomioistuimen tuomio kumottiin (tuomion 79 kohta) ja asia palautettiin uudelleen käsiteltäväksi.²⁸

EU:n yleinen tuomioistuin on antanut eräitä muita samankaltaisia ratkaisuja, joista kaksi on ollut EU:n tuomioistuimessa uudelleenkäsitellyn kohteena (asiat C-542/18 RX-II, Simpson v. neuvosto ja C-543/18 RX-II, HG v. komissio).²⁹ Kahdella päätöksellään

²⁷ Väli päätöksen 16 kohta. Ennen EFTAn tuomioistuimen päätöstä asianomaisen tuomarin nimityspäätöstä muutettiin siten, että hänen toimikaudekseen tuli säännönmukaiset kuusi vuotta. Näin ollen EFTAn tuomioistuin katsoi, että sen kokoonpano oli lainmukainen.

²⁸ Virkamiestuomioistuimen lakkauttamisen vuoksi asia palautettiin EU:n yleisen tuomioistuimen eräälle jaostolle käsiteltäväksi ensi asteena.

²⁹ EU:n yleisen tuomioistuimen tuomiot 19.7.2018, T-646/16 P, Simpson v. neuvosto (ECLI:EU:T:2018:493) ja

17.9.2018 EU:n tuomioistuin (uudelleen käsittelyjaosto) päätti, että nämä molemmat asiat on käsiteltävä uudestaan.³⁰ Näissä kahdessa päätöksessä on täsmennetty, mitkä kysymykset tuli selvittää. Päätöksissä lausutaan, että ”uudelleen käsittely koskee erityisesti sitä, voiko tuomarin nimitys – Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 277 artiklassa tarkoitettujen toimien tavoin – olla liitännäisen laillisuusvalvonnan kohteena vai onko tällainen liitännäinen laillisuusvalvonta lähtökohtaisesti tai tietyn ajanjakson päättymisen jälkeen suljettu pois tai rajattu tietyntyyppisiin sääntöjenvastaisuuksiin oikeusvarmuuden ja oikeusvoiman varmistamiseksi”.

Julkisasiamies Eleanor Sharpston on antanut uudelleen käsittelyn kohteina olevissa kahdessa asiassa ratkaisuehdotuksensa 12.9.2019. Julkisasiamies on arvioinut asiaa muun ohessa EU:n päätöksiä koskevan laillisuusolettaman sekä oikeusvarmuuden ja oikeusvoiman periaatteiden valossa todeten, että nämä periaatteet huomioon ottaen EU:n yleisen tuomioistuimen ei olisi tullut automaattisesti kumota virkamiestuomioistuimen tuomioita (ratkaisuehdotuksen 141 ja 142 kohta). Hän on ehdottanut, että EU:n yleisen tuomioistuimen tuomiot kumotaan ja asiat palautetaan sille uudelleen käsittelyä varten.

Tuomiossaan 26.3.2020 edellä mainituissa kahdessa asiassa EU:n tuomioistuin seurasi julkisasiamiehen ratkaisuehdotusta. Tuomiossa katsottiin, että tuomioistuin voi, myös virran puolesta, tutkia, onko lainkäyttökokoonpanoon osallistuvan tai osallistuneen tuomarin nimittämisessä tehtävänsä tapahtunut laillisuutta koskeva virhe. EU:n tuomioistuin vahvisti, että näin oli tapahtunut tässä tapauksessa. Virhe ei ollut EU:n tuomioistuimen mielestä kuitenkaan niin vakava ja sen laatuinen, että kantajien perusoikeuskirjan 47 artiklassa tarkoitettua oikeutta laillisesti perustettuun tuomioistuimeen olisi rikottu.

Varsinaisten oikeuskysymystensä ohella tässä selostetut päätökset, määräykset ja tuomiot osoittavat, että samankaltainen kysymys voi tulla lähes samaan aikaan esille useassa eurooppalaisessa tuomioistuimessa ja että nämä seuraavat, mitä muissa tuomioistuimissa päätetään, ja ovat valmiita viittaamaan toistensa ratkaisuihin.

19.7.2018, HG v. komissio (ECLI:EU:T:2018:492). EU:n virkamiestuomioistuimen määräykset 24.6.2016, Simpson v. neuvosto (ECLI:EU:F:2014:260) ja 19.7.2016, HG v. komissio (ECLI:EU:F:2016:155).

³⁰ Päätökset 17.9.2018, ECLI:EU:C:2018:763 ja ECLI:EU:C:2018:764. Perusteena uudelleen käsittelylle oli, että asia voi vahingoittaa unionin oikeuden yhtenäisyyttä ja johdonmukaisuutta, ks. EU:n tuomioistuimen perussäännön 62 artikla. Tämä EU:n tuomioistuimessa tapahtuva uudelleen käsittely (eräänlainen ylimääräinen muutoksenhakukeino) on erotettava siitä, että asia palautetaan päätöksen kumoamisen jälkeen EU:n yleiselle tuomioistuimelle uudelleen käsiteltäväksi.

Asioiden jakaminen ja uudelleen jakaminen tuomioistuimessa

Asian ensimmäinen jakaminen

Monijäsenisessä tuomioistuimessa on sillä, miten asiat jaetaan tuomareille, tärkeä merkitys tuomioistuimen toiminnan tehokkuuden kannalta.³¹ Asioiden jakamisessa onkin ennen kaikkea kysymys tuomioistuimen sisäisen toiminnan järjestämisestä. Tämä koskee myös sen tuomarin valintaa, jolla on erityinen vastuu asian valmistelusta (tarkastava tai esittelevä tuomari). Mitä suurempi tuomioistuin on ja mitä enemmän siinä on lainkäyttökokoonpanoja, sitä tärkeämpää on huolehtia, että tuomioistuimen henkilöresurssija käytetään tehokkaasti.

Tuomioistuimen asiakkaan eli asianosaisen kannalta voitaisiin pitää yhdentekevänä, millä perusteilla hänen asiansa on annettu tietyn kokoonpanon käsiteltäväksi, kunhan käsittely on laadukasta ja joutuisaa.

Käsitys siitä, ettei asioiden jakamisessa tuomioistuimen sisällä ole kysymys olennaisesta oikeudellisesta saati perusoikeuteen vaikuttavasta seikasta, on esimerkiksi Suomessa ollut varsin pitkään vallalla. Tämä ilmenee muun ohella siitä, että asiasta on ollut aikaisemmin hyvin niukasti oikeussäännöksiä ja että käytännöt ovat vaihdelleet tuomioistuinten kesken ja jopa niiden sisällä.³² Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea kiinnitti asiaan huomiota mietinnössään 2000-luvun alussa ehdottaen, että tätä kysymystä selvitettäisiin kokonaisuudessaan muun muassa siltä kannalta, millaisia ja minkä tasoisia säännöksiä tarvittaisiin.³³ Komitea katsoi tämän arvioinnin olevan tarpeellista tuomioistuinten riippumattomuutta koskevan vaatimuksen valossa.³⁴

Tuomioistuinlakiin on nyttemmin otettu perussäännös asioiden jakamisesta (8 luvun 7 §). Asioiden jakamisperusteiden on oltava selkeitä ja niiden on turvattava asianosaisten oikeus saada asiansa ratkaistuksi riippumattomasti, puolueettomasti ja joutuisasti. Lainkohta edellyttää tarkempien säännösten antamista tuomioistuinten työjärjestyksissä.³⁵ Tuomioistuinlain 8 luvun 7 § koskee asian ensimmäistä jakamista. Lain 8 luvun 8 §:ssä säädetään asian uudelleen jakamisesta, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Asioiden jakamista koskeviin periaatteisiin ja sääntelyyn on kansainvälisellä tasolla kiinnitetty varsin paljon huomiota. Tähän on ollut tarvetta erityisesti ilmenneiden epäkohtien ja väärinkäytösten vuoksi. Kansainvälisten suositusten taustalla on ollut varsinkin tarve

³¹ Tuomioistuimessa, jossa on erikseen esittelijöitä (tai muita asian valmistelijoita), sama koskee myös asioiden jakamista esittelijöiden kesken.

³² Ks. hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi 7/2016 vp, s. 25.

³³ Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö (Komiteanmietintö 2003:3), s. 432.

³⁴ Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö (2003:3), s. 432.

³⁵ Tuomioistuimen työjärjestykseen otetuista asioiden jakamista koskevista määräyksistä ks. esimerkiksi korkeimman oikeuden työjärjestyksen (576/2006) 9, 12, 13 ja 17 §, korkeimman hallinto-oikeuden työjärjestyksen (1206/2016) 7, 10 ja 11 §, Helsingin hovioikeuden työjärjestyksen 27–42 § ja Turun hallinto-oikeuden työjärjestyksen (2.1.2017) 12, 13, 16, 20 ja 21 §.

auttaa valtioita, joissa oikeusvaltion periaatteet ovat vasta tuoreita. Sääntelyn aikaisempi vähäisyys Suomessa on oletettavasti selitettävissä ongelmien harvinaisuudella. Toisaalta tarkempi sääntely turvaa ennakkollisesti toiminnan asianmukaisuutta ja lisää luottamusta tuomioistuinlaitokseen.

Kansainvälisissä suosituksissa on ensinnäkin korostettu, että asioiden jakaminen on tuomioistuimen sisäinen asia, johon ulkopuolisten ei tule puuttua.³⁶ Eräät kansainväliset asiakirjat suosittelevat tätä tarkemmin, miten asioiden jakamisen tulisi tapahtua tuomioistuimen sisällä. Nämä suositukset puoltavat joko satunnaista asioiden jakamista tai etukäteen määriteltyjä, selkeitä ja objektiivisia kriteerejä, jotka tuomioistuimen sisäinen toimielin on vahvistanut.³⁷

Euroopan neuvoston ministerikomitean 17.11.2010 hyväksymissä suosituksissa tuomareiden itsenäisyydestä, tehokkuudesta ja vastuusta (CM/Rec[2010]12) otetaan kantaa asioiden jakamiseen. Näiden tulee noudattaa etukäteen vahvistettuja objektiivisia perusteita, jotta taataan oikeus riippumattomaan ja puolueettomaan tuomariin. Asioiden jakamiseen eivät tulisi myöskään vaikuttaa asianosaisen toiveet.³⁸ Suositusten valmisteluaineistoon kuuluvassa asiakirjassa todetaan, että asioiden jakaminen voidaan toteuttaa usealla tavalla, kuten arpomisella, aakkosjärjestyksen noudattamisella tai muulla etukäteen vahvistetulla perusteella, joka johtaa asioiden niin sanottuun automaattiseen jakamiseen. Asioiden lukumäärä tai työtaakka voi olla myös peruste, joka otetaan huomioon asioita jaettaessa.³⁹

³⁶ Esimerkiksi YK:n piirissä 1985 vahvistettujen tuomioistuinten riippumattomuutta koskevien peruseriaatteiden (Basic principles on the Independence of the Judiciary, YK:n yleiskokouksen julkilausumat 29.11.1985 ja 13.12.1985, numerot 40/32 ja 40/146; ns. Bangalore principles of judicial conduct) 14 kohdassa lausutaan, että ”the assignment of cases to judges within the court to which they belong is an internal matter of judicial administration”. Ks. myös Beijing Statement of Principles on the Independence of the Judiciary in the Lawasia Region (19.8.1995), the Law Association for Asia and the Pacific, jonka 35 kohdassa lausutaan, että ”the assignment of cases to judges is a matter of judicial administration over which ultimate control must belong to the chief judicial officer of the relevant court”.

³⁷ Esimerkiksi Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön piirissä laadituissa Kiovan suosituksissa tuomioistuinlaitoksen itsenäisyydestä lausutaan seuraavasti (12 kohta): ”Administrative decisions which may affect substantive adjudication should not be within the exclusive competence of court persons. One example is case assignment, which should be either random or on the basis of predetermined, clear and objective criteria determined by a board of judges of the court. Once adopted, a distribution mechanism may not be interfered with.” Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia, Kyiv, 23-25.6.2010. Samansuuntaisesti Bangaloren peruseriaatteiden täytäntöönpanoa koskevassa asiakirjassa vuodelta 2010 (Measures for the effective implementation of the Bangalore principles on judicial conduct, adopted by the Judicial Integrity Group 21 and 22 January 2010) on korostettu muun muassa, että ”the division of work among the judges of a court, including the distribution of cases, should ordinarily be performed under a predetermined arrangement provided by law or agreed by all judges of the relevant court”.

³⁸ Recommendation CM/Rec(2012)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities, 17.11.2010, 24 kohta: ”The allocation of cases within a court should follow objective pre-established criteria in order to safeguard the right to an independent and impartial judge. It should not be influenced by the wishes of a party to the case or anyone otherwise interested in the outcome of the case.”

³⁹ Judges: independence, efficiency and responsibilities, Recommendation CM/Rec(2010)12 and explanatory memorandum, Council of Europe, perusteluistion 32 kohta.

Suhteellisen tuoreessa Euroopan neuvoston dokumentissa, joka koskee tuomioistuinten riippumattomuuden ja puolueettomuuden vahvistamista, on uudestaan korostettu, että asiat tulee jakaa tuomioistuimissa etukäteen vahvistettujen objektiivisten kriteerien perusteella.⁴⁰

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä on pääteltävissä, että ennen kaikkea hyvän oikeudenhoidon tulisi ohjata asioiden jakamista tuomioistuimessa.⁴¹ Ihmis-oikeustuomioistuin on katsonut, että asioiden jakaminen jää kansallisten viranomaisten harkintavaltaan ja että tässä harkinnassa joudutaan ottamaan huomioon useita tekijöitä.⁴² Toisaalta ihmisoikeustuomioistuin valvoo, onko tämän harkintavallan käyttäminen täyttänyt EIS 6 artiklan vaatimukset riippumattomasta ja puolueettomasta tuomioistuimesta.⁴³

Jos asioiden jakamisesta on kansallisia määräyksiä, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin arvioi, estävätkö nämä määräykset sen, että asioiden jakamisesta päättävä henkilö (usein tuomioistuimen päällikkötuomari) voi harjoittaa mielivaltaa.⁴⁴ Tässä yhteydessä ihmisoikeustuomioistuin kiinnittää huomiota siihen, minkälainen hierarkkinen suhde asioita jakavalla henkilöllä on tuomareihin, jotta varmistetaan, että tuomarit ovat riippumattomia myös suhteessa asioiden jakamisesta päättävään henkilöön.⁴⁵

Asioiden (ensimmäisessä) jakamisessa tuomarille tai tuomareille voidaan siis noudattaa useita perusteita, eivätkä kansainväliset normit tai suositukset vaadi vain tietyn menettelytavan noudattamista. Tämä ei estä sitä, että se, miten asia on jaettu tuomareille, voi tulla jälkikäteen arvioitavaksi riippumattomasta ja puolueetonta tuomioistuinta koskevan vaatimuksen nojalla. Tässä valossa on ymmärrettävää, että kansainvälisten suositusten peruslinjana on ehdottaa etukäteen vahvistettuja objektiivisia kriteerejä.

Asioiden jakaminen ei ole pelkästään tekninen toimenpide. Siihen sisältyy yllättävänkin monia tekijöitä, joiden yhteensovittaminen ei ole aina helppoa.⁴⁶ Lähtökohtana voidaan pitää, että asiat jaetaan siten, että tuomioistuin toimii kokonaisuutena tehokkaasti. Tämän ohella tulee estää se, että asioiden jakamisesta päättävä henkilö harjoittaisi mielivaltaa. Tältä osin on ilman muuta selvää, ettei hänen tule pyrkiä vaikuttamaan asian lopputulokseen valitsemalla tuomari tai tuomarit tietyn ratkaisun saavuttamiseksi. Myös määrätyn tuomarin suosiminen tai vaihtoehtoisesti syrjiminä asioiden jakamisessa on kiellettyä. Asioiden jakamista voidaan tarkastella myös sen mukaan, että tuomarilla on oikeus käsitellä asioita eikä tulla tältä osin syrjityksi.⁴⁷

⁴⁰ Council of Europe Plan of Action on "Strengthening Judicial Independence and Impartiality", CM(2016)36, final, 13.4.2016, Action 2.1. ("Cases should be allocated to judges in accordance with objective pre-established criteria.")

⁴¹ EIT 3.5.2007, *Bochan v. Ukraina*, numero 7577/02, 71 kohta.

⁴² *Idem*.

⁴³ *Idem*.

⁴⁴ EIT 22.12.2009, *Parlov-Tcalcic v. Kroatia*, numero 24810/06, 89 kohta.

⁴⁵ Edellä mainitun tuomion 91–94 kohta.

⁴⁶ Ks. myös Riiikka Koulu – Risto Koulu – Sanna Koulu, *Tuomarin roolit tuomioistuimissa*. Alma Talent 2019, s. 283.

⁴⁷ Ks. edellä mainittu teos, s. 281.

Eräiden kriteerien huomioon ottaminen asioiden jakamisessa ei ole aina helppoa. Tuomarin suuri työtaakka voi olla peruste, ettei hänelle jaeta asiaa, joka muutoin kuuluisi annettavaksi hänelle. On johdonmukaista, että työmäärää tuomareiden kesken tasataan. Selvästi ongelmallisempi on tilanne, jossa asiaa ei anneta tietylle tuomarille pelkästään sen vuoksi, että toisen tuomarin arvioidaan käsittelevän asian joutuisammin.

Tuomarien erityisasiantuntemus voidaan tuomioistuimessa ottaa huomioon muun muassa siten, että organisaation sisällä on erikoistumista (esimerkiksi jaostojen erikoistuminen). Kysymyksessä on tällöin peruste, jolla asioita jaetaan tuomareiden ja jaostojen kesken. Sen sijaan ongelmallisempi on tapaus, jossa asian jakamisesta päättävä henkilö antaa asian tuomarille, jonka katsoo olevan ”pätevämpi” ratkaisemaan asian kuin tietty toinen tuomari. Tällainen valintakriteeri on sikäli arveluttava, että rajanveto sen välillä, otetaanko huomioon henkilön erityisasiantuntemus vai perustuuko valinta muihin tarkoituksenmukaisuusperusteisiin, ei ole selkeä.

Kansainvälisessä tuomioistuimessa tuomarin kansalaisuus voi olla arkaluontoinen kysymys asioita jaettaessa. Tätä koskevat säännökset ja käytännöt vaihtelevat. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa sääntönä on, että niin sanottu kansallinen tuomari osallistuu asian käsittelyyn (EIS 26 artiklan 4 ja 5 kohta). Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 18 artiklan 4 kappaleen mukaan asianosainen ei voi vaatia tuomioistuimen kokoonpanon muuttamista pelkästään sillä perusteella, että kokoonpanoon osallistuu tai ei osallistu tietyistä jäsenvaltiosta oleva tuomari. Tästä säännöksestä huolimatta EU:n tuomioistuimessa ja EU:n yleisessä tuomioistuimessa pyritään tietyssä määrin välttämään, että asian käsittelyyn osallistuu esittelevänä tuomarina henkilö, jolla on sen jäsenvaltion kansalaisuus, jota asia erityisesti koskee.

Asian ensimmäistä jakamista koskevat perusteet ovat olleet EU:n yleisessä tuomioistuimessa varsin suuren huomion kohteena, mikä on johtanut tarkkaan sääntelyyn. Tuomioistuin on julkaissut EU:n virallisessa lehdessä päätöksensä jaostojen perustamisesta ja tuomareiden sijoittamisesta jaostoihin (EYVL 2019, C 372, s. 3), suuren jaoston kokoonpanosta (EYVL 2019, C 172, s. 2) ja menettelystä tuomarin nimeämiseksi estyneen tuomarin sijaan (EYVL 2019, C 263, s. 2). Tämän lisäksi on julkaistu päätös perusteista, joilla asiat jaetaan jaostoille (EYVL 2019, C 372, s. 2). Näistä ilmenee ensinnäkin, että tuomioistuimen kymmenen jaoston kesken on erikoistumista siten, että neljä jaostoa käsittelee virkamiesasiat ja kuusi jaostoa immateriaalioikeutta koskevat asiat. Muutoin kaikki kymmenen jaostoa ovat toimivaltaisia kaiken tyyppisissä asioissa. Asioiden jakamisesta jaostoille päättää tuomioistuimen presidentti noudattaen mekaanista vuorojärjestystä, kuitenkin siten, että muut asiat kuin virkamiesasiat ja immateriaalioikeutta koskevat asiat on jaettu kahteen ryhmään (yhtäältä kilpailu-, valtiotuki- ja dumpingasioihin ja toisaalta muihin asioihin).

Tästä vuorojärjestyksestä voidaan kuitenkin poiketa asioiden keskinäisen yhteyden huomioon ottamiseksi tai työmäärän tasapuolisen jakautumisen turvaamiseksi.^{48 49}

Asioiden erilaisuus ja niiltä vaadittava erilainen työmäärä, jota on usein vaikea mitata etukäteen, johtavat siihen, että asioiden mekaaninen ja lukumäärältään tasapuolinen jakaminen tuomareille etukäteen määrättyjen kriteerien perusteella vaatii monesti korjaavia toimenpiteitä. Asianosaisten edun mukaista ei olisi, jos liian tiukat säännöt johtavat tuomioistuimen voimavarojen tehottomaan käyttämiseen ja siten asioiden viivästymiseen. Tämä voi edellyttää myös mahdollisuutta jakaa asia uudelleen muulle tuomarille kuin sille, jolle se oli alun perin annettu käsiteltäväksi.

Asian uudelleen jakaminen

Kun asia on jaettu tietyille tuomarille (esittelevälle tai tarkastavalle jäsenelle) valmisteltavaksi ja määrättylle lainkäyttökokoonpanolle, näiden tehtävänä on normaalisti käsitellä asia sen lopulliseen ratkaisuun saakka. Jo toiminnan tehokkuuden kannalta olisi ongelmallista, jos kokoonpanoon tulee lukuisia muutoksia käsittelyn aikana. Esimerkiksi jos asiassa on järjestetty suullinen käsittely tai katselmus, ratkaisukokoonpanon muuttuminen näiden toimittamisen jälkeen voi olla ongelmallista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta.⁵⁰

Tuomarin esteellisyys on pakottava peruste muuttaa käsittelykokoonpanoa. Tavoitteena tulisi tietenkin olla, että esteellisyys todetaan jo ennen kuin kokoonpanosta päätetään. Tämän lisäksi esiintyy monia muita perusteita, jotka voivat johtaa siihen, että yksittäinen tuomari tai koko kokoonpano vaihtuu. Jos tuomari on estynyt muun kuin esteellisyyden vuoksi, kokoonpanon muuttamiselle voi olla objektiivinen peruste (esimerkiksi poissaolo sairauden vuoksi). Tämäkään tilanne ei ole välttämättä ongelmaton, sillä joudutaan ratkaistaan, kuinka pitkä poissaolo oikeuttaa siihen, että henkilö ei osallistu enää asian käsitte-

⁴⁸ Selostetut asioiden jakamisen perusteet koskevat jakamista jaostoille. Tuomioistuimen presidentti päättää erikseen, jaoston puheenjohtajan ehdotuksesta, siitä, kuka on asiassa esittelevä tuomari ja mikä on lainkäyttökokoonpano (jaostossa on viisi jäsentä, mutta tavanomaisin lainkäyttökokoonpano on kolme jäsentä). Muodollisesti virallisessa lehdessä julkaistut asioiden jakamisen kriteerit eivät koske näitä päätöksiä, mutta käytännössä niitä noudatetaan myös esittelevän tuomarin valinnassa.

⁴⁹ EU:n tuomioistuin on julkaissut jaostojensa kokoonpanot. Sen sijaan sillä ei ole samanlaisia tarkkoja ja julkisia sääntöjä kuin EU:n yleisellä tuomioistuimella siitä, miten asiat jaetaan jaostoille. EU:n tuomioistuimen työjärjestyksen 15 artiklan 1 kohdassa säädetään, että tuomioistuimen presidentti nimeää esittelevän tuomarin.

⁵⁰ Ks. esimerkiksi KHO 10.2.2006/242. Ks. myös hallinto-oikeuslain 13 § (684/2016). Euroopan yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 21 artiklan 3 kohdassa on yksityiskohtaiset säännökset siltä varalta, ettei tuomioistuin ole suullisen käsittelyn jälkeen enää tuomionvoipa. Asiassa on pidettävä suullinen käsittely täydennetyssä kokoonpanossa, jos asianosainen sitä vaatii, asiassa on turvaututtu eräisiin erityisiin todistelukeinoihin tai kokoonpanossa on enemmän kuin yksi uusi jäsen.

lyyn.⁵¹ Täältä osin on otettava huomioon, että tuomarilla on velvollisuus käsitellä asia loppuun saakka eikä hän voi ilman pätevää syytä vetäytyä sen käsittelystä.

Esteellisyyden ja muun pakottavan esteen ohella esiintyy tilanteita, joissa henkilö vaihdetaan toiseen tuomariin. Esimerkiksi eri tuomareilla olevat asiat voi olla tarkoituksenmukaista keskittää samalle valmistelevalle tuomarille ja kokoonpanolle asioiden keskinäisen yhteyden vuoksi. Perusteena voidaan käyttää myös sitä, että työtaakkaa tasataan tuomareiden kesken. Tähän liittyy tapaus, jossa asian käsittelyä halutaan jouduttaa siirtämällä se toiselle henkilölle.

Asian uudelleen jakaminen on huomattavasti arkaluonteisempi kysymys kuin asian ensimmäinen jakaminen. Siten esimerkiksi EU:n yleisessä tuomioistuimessa suhtauduttiin pitkään hyvin pidättyvästi siihen, että esittelevä tuomari vaihdetaan muun perusteen kuin esteellisyyden tai pakottavan esteen vuoksi. EU:n tuomioistuimen tuomio 2.10.2014 asiassa C-127/13 P (Strack v. komissio, ECLI:EU:C:2014:2250) muutti käytäntöjä joustavampaan suuntaan. Tässä asiassa muutoksenhakija väitti, että hänen oikeuttaan EIS 6 artiklassa ja perusoikeuskirjan 47 artiklassa vahvistettuun lailliseen tuomariin oli loukattu, koska asia oli EU:n yleisessä tuomioistuimessa siirretty muulle jaostolle kuin sille, jolle asia oli alun perin jaettu. EU:n tuomioistuin hylkäsi tämän muutoksenhakuperusteen lausuen erityisesti, että asian uudelleen jakamisella töiden tasapainoisen jakamisen varmistamiseksi pyritään hyvän oikeudenkäytön vaatimusta noudattaen tavoitteeseen käsitellä asiat kohtuullisessa ajassa perusoikeuskirjan 47 artiklan toisen kohdan mukaisesti (tuomion 52 kohta).

Nyttemmin EU:n yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 27 artiklan 2 kohdassa määrätään nimenomaisella tavalla, että ”tiettyjen asioiden kohteen keskinäisen yhteyden huomioon ottamiseksi unionin yleisen tuomioistuimen presidentti voi asianomaisia esitteleviä tuomareita kuultuaan perustellulla päätöksellä jakaa asiat uudelleen, jotta sama esittelevä tuomari voi valmistella kaikki kyseessä olevat asiat”. Vielä merkittävämpää on, että saman artiklan 3 kohdassa annetaan mahdollisuus nimetä uusi esittelevä tuomari ”hyvän oikeudenhoidon niin vaatiessa”. Tästä uudelleen jakamisesta päättää tuomioistuimen presidentti. Hänen on ennen päätöstään kuultava vanhaa ja uutta esittelevää tuomaria sekä asianomaisten jaostojen puheenjohtajia. Näiden suostumus ei ole siis edellytys siirtämiselle.

Uudelleen jakamiselle on kuitenkin tärkeä ajallinen rajoitus. Sitä ei voida tehdä enää sen jälkeen, kun esittelevä tuomari on esittänyt alustavan kertomuksensa asiassa. Tämä rajoitus estää sen, että esittelevän tuomarin lausumat mielipiteet vaikuttaisivat asian siirtämiseen. Muutoinkaan asian nopean käsittelyn kannalta ei tässä vaiheessa ole yleensä enää aihetta asian siirtämiselle.

⁵¹ Jos henkilön este ilmenee juuri ennen suullista käsittelyä, tuomarin vaihtaminen saatetaan joutua tekemään heti. Jos estynyt tuomari on asian valmistelusta vastannut tuomari, seurauksena saattaa tosin olla suullisen käsittelyn lykkääminen.

Työjärjestyksen 27 artiklan 3 kohdassa on vielä se rajoitus, että uudelleen jakaminen voidaan toteuttaa ainoastaan ”poikkeuksellisesti”, millä korostetaan, ettei siitä saa muodostua rutiininomaista työnjohdollista menettelykeinoa.

Hyvä oikeudenhoito on varsin väljä kriteeri, joten sitä on sovellettava ottaen huomioon muut vaatimukset oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa. Se mahdollistaa tuomareiden työtaakan huomioon ottamisen ja siten asioiden käsittelyn nopeuttamisen. Tässä valossa uudelleen jakaminen voi nimenomaan edistää EIS 6 artiklan 1 kappaleessa ja perusoikeuskirjan 47 artiklassa asetettujen vaatimusten toteutumista. Tältä kannalta katsottuna kysymys on asianosaisillekin myönteisestä toimenpiteestä.

Vaarana voi toisaalta olla, että hyvän oikeudenhoidon kriteeriä käytetään sellaisen syyn vuoksi, joka voi johtaa edellä mainittujen säännösten rikkomiseen. Tämän johdosta peruslähdekohtana on pidettävä sitä, että asia käsitellään loppuun saakka samassa kokoonpanossa. Niin asianosaisilla kuin tuomareilla on tässä valossa eräänlainen oikeus käsittelykokoonpanon pysyvyyteen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tekee oikeuskäytännössään eron asian ensimmäisen jakamisen ja uudelleen jakamisen välillä katsoen, että uudelleen jakaminen voi edellyttää perusteiden esittämistä sille.⁵² Kansainvälisissä suosituksissa on kiinnitetty varsin laajaa huomiota niiden perusteisiin, joilla asia voidaan jakaa uudestaan.

Euroopan neuvoston ministerikomitean 17.11.2010 hyväksymissä suosituksissa tuomareiden itsenäisyydestä, tehokkuudesta ja vastuusta (CM/Rec[2010]12) lausutaan, että asiaa ei voida ottaa pois tuomarilta ilman pätevää syytä. Tätä koskevan päätöksen tulisi tehdä tuomioistuinlaitokseen kuuluva henkilö noudattaen etukäteen vahvistettuja objektiivisia ja läpinäkyviä perusteita.⁵³ Suositusten perusteluissa katsotaan, että ”pätevä peruste” voi olla mikä tahansa syy, joka ei loukkaa tuomareiden riippumattomuutta. Hyväksyttävä peruste on tehokkuus, mikä merkitsee, että asia voidaan ottaa tuomarilta pois, jos sen käsittely on myöhässä.⁵⁴

Tuomioistuinlain 8 luvun 8 §:ään on otettu säännös, joka heijastaa näitä kansainvälisiä suosituksia. Lainkohdan mukaan ”asia voidaan vastoin asianomaisen tuomarin tahtoa jakaa uudelleen vain, jos siihen on tuomarin sairaudesta, asian viivästyttämisestä, tuomarin työmäärästä tai muusta vastaavasta seikasta johtuva painava syy”. Saman pykälän 2 mo-

⁵² Ks. EIT 5.5.2019, Pasquani v. San Marino, numero 50956/16, 107 kohta ja 3.5.2007, Bochan v. Ukraina, numero 7577/02, 71 kohta.

⁵³ Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities, 17.11.2010, 9 kohta: ”A case should not be withdrawn from a particular judge without valid reasons. A decision to withdraw a case from a judge should be taken on the basis of objective, pre-established criteria and following a transparent procedure by an authority within the judiciary.”

⁵⁴ Judges: independence, efficiency and responsibilities, Recommendation CM/Rec(2010)12 and explanatory memorandum, Council of Europe, perustelumuistion 16 kohta.

mentin mukaan päätöksen asian uudelleen jakamisesta tekee tuomioistuimen päällikkötuomari. Säännös edellyttää lisäksi, että päätös on perusteltava.

Asian uudelleen jakamisessa on kaiken kaikkiaan kysymys poikkeuksellisesta toimenpiteestä, joka on kuitenkin mahdollista, jopa vastoin asianomaisen tuomarin tahtoa, jos asioiden tehokas käsittely sitä vaatii. Asianosaisten ja käsittelykokoonpanoon osallistuvien tuomarien tulee voida luottaa siihen, että kokoonpano pysyy ennallaan, jollei asiassa ilme- ne pätevää perustetta kokoonpanon muuttamiselle.

Asian siirtäminen suurempaan kokoonpanoon sen tärkeyden, oikeuskäytännön yhdenmukaisuuden tai muun vastaan synn johdosta ei ole suoraan rinnastettavissa asian uudelleen jakamiseen. Sääntönä pidettäneen nimittäin, että alkuperäiseen kokoonpanoon osallistuneet jäsenet ovat mukana suuremmassa kokoonpanossa.⁵⁵ Asiaa ei siis viedä pois keneltäkään tuomarilta. Tämä tarkoittaa myös, että valmisteleva tuomari säilyy samana.

Tärkeämpi kysymys on se, kuka päättää (ja kenen ehdotuksesta) asian siirtämisestä. Jos päätöksen voi tehdä alkuperäinen kokoonpano tai sen ehdotus on edellytys siirtämiselle, siirtämistä ei voida pitää ongelmallisena laillisen tuomioistuimen näkökulmasta. Lainkäytön yhdenmukaisuudesta huolehtimisen kannalta on kuitenkin yleensä välttämätöntä, että myös muu taho kuin alkuperäinen kokoonpano voi ehdottaa siirtoa ja päättää siitä. Tämä toimivalta on voitu antaa erityisesti tuomioistuimen päällikkötuomarille ja tuomioistui- men täysistunnolle.⁵⁶ Olennaista on välttää se, että asian siirtämistä käytettäisiin eräänlai- sena sisäisenä muutoksenhakuna pelkästään sillä perusteella, ettei olla ”tyytyväisiä” alkupe- räisen kokoonpanon mielipiteeseen asian ratkaisusta.

EU:n yleisessä tuomioistuimessa asian siirtämisestä suurempaan kokoonpanoon päättää aina täysistunto.⁵⁷ Ratkaisuvallta on siis haluttu säilyttää kollektiivisena. Sen sijaan ehdotuk- sen siirtämisestä suurempaan kokoonpanoon voi tehdä alkuperäinen kokoonpano tai

⁵⁵ Ks. esimerkiksi korkeimmasta oikeudesta annetun lain 7 §, korkeimman oikeuden työjärjestyksen (576/2006) 17 §, korkeimmasta hallinto-oikeudesta annetun lain (1265/2006) 7 §, OK 2 luvun 8 a §:n (683/2016) 3 ja 4 momentti koskien hovioikeutta ja hallinto-oikeuslain (430/1999) 13 a (684/2016) ja 15 § (684/2016), jotka vahvistavat sen, että alkuperäinen kokoonpano on mukana asian siirryttyä suurempaan kokoonpanoon. Myös EU:n tuomioistuimissa alkuperäinen kokoonpano on aina mukana asian siirryttyä laajempaan kokoonpanoon, ks. EU:n tuomioistuimen työjärjestyksen 29 artiklan 3 kohta ja EU:n yleisen tuomioistuimen päätös jaostojen perustamisesta ja tuomarien sijoittamisesta jaostoihin, EYVL 2019 C 372, s. 3 ja päätös suuren jaoston kokoonpanosta, EYVL C 2019 C 172, s. 2.

⁵⁶ Korkeimmassa hallinto-oikeudessa päätösvalta täysistunnon osalta kuuluu presidentille, kun taas asian siirtämisestä koko jaoston käsiteltäväksi päättää jaoston puheenjohtaja, ks. korkeimmasta hallinto-oikeudesta annetun lain 7 §. Hallinto-oikeudessa asian siirtämisestä täysistunnolle päättää ylituomari ja siirrosta koko osaston istunnolle ylituomari tai osaston johtaja, ks. hallinto-oikeuslain 16 § (684/2016). Korkeimmassa oikeudessa presidentti päättää, milloin asia siirretään täysistunnon tai vahvennetun jaoston käsiteltäväksi (korkeimmasta oikeudesta annetun lain 7 §). Hovioikeudessa asian siirtämisestä täysistunnolle tai vahvennettuun jaostoon päättää presidentti, ks. OK 2 luvun 8 a § (683/2016).

⁵⁷ EU:n yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 28 artiklan 3 kohta.

tuomioistuimen presidentti tai varapresidentti.⁵⁸ EU:n tuomioistuimessa ratkaisukokoonpano voi pyytää asian siirtämistä laajempaan kokoonpanoon.⁵⁹

Asian käsittelykokoonpanon suuruus on joko lainsäädännöllä tai tuomioistuimen sisäisellä päätöksellä määrätty. Tämä ei ole asianosaisten päätettävissä, eikä näiden mielipidettä tarvitse tavallisesti edes kuulla, kun asia siirretään suurempaan kokoonpanoon.⁶⁰ Kansainvälisessä tuomioistuimessa niin sanotuille institutionaalisille asianosaisille on voitu antaa tältä osin erikoisoikeuksia, mitä osoittaa, että EU:n tuomioistuimessa asia on käsiteltävä suuressa jaostossa, jos asianosaisena oleva jäsenvaltio tai EU:n toimielin sitä vaatii.⁶¹ Vastaavasti EU:n yleisessä tuomioistuimessa näillä on oikeus vaatia asian käsittelyä vähintään viiden jäsenen kokoonpanossa ja estää asian siirtäminen yhden tuomarin käsiteltäväksi.⁶²

Asian palauttaminen alemmalle tuomioistuimelle muutoksenhakutuomioistuimen päätöksen nojalla merkitsee, että asia tulee uudelleen vireille alemmassa tuomioistuimessa. Tällöin tulee ratkaistavaksi se, missä kokoonpanossa asia voidaan tai tulee käsitellä uudestaan. Tätä kysymystä on arvioitu lähinnä siitä näkökulmasta, voiko sama kokoonpano ja erityisesti sama valmisteleva (esittelevä) tuomari osallistua asian käsittelyyn. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kanta on, ettei voida asettaa yleistä periaatetta, että asia tulisi käsitellä uudessa kokoonpanossa.⁶³ EU:n tuomioistuimissa on niin ikään katsottu, että kokoonpano asian palauttamisen jälkeen voi periaatteessa olla sama, kokonaan uusi tai osittain uusi, kuitenkin niin, että tuomareiden lukumäärän tulee olla sama kuin alkuperäisessä kokoonpanossa.⁶⁴

Lopputoteamuksia

Prosessin perustuslaillistuminen samoin kuin ylipäänsä perus- ja ihmisoikeuksien entistä suurempi painoarvo arvioitaessa oikeudenkäynnin asianmukaisuutta ovat johtaneet tuomioistuimen sisäisten menettelytapojen aikaisempaa tarkempaan tarkasteluun. Huomiota

⁵⁸ EU:n yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 28 artiklan 2 kohta.

⁵⁹ EU:n tuomioistuimen työjärjestyksen 60 artiklan 3 kohta.

⁶⁰ Mikään ei tietenkään estä asianosaista esittämästä kirjelmässään toivomusta asian käsittelemisestä tavanomaisesta suuremman kokoonpanossa. EU:n yleisessä tuomioistuimessa on erityissäännös myös asian siirtämisestä pienempään kokoonpanoon. Tällöin asianosaisia on ensin kuultava, ks. EU:n yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 28 artiklan 4 kohta.

⁶¹ EU:n tuomioistuimen perussäännön 16 artiklan 3 kappale.

⁶² EU:n tuomioistuimen työjärjestyksen 28 artiklan 5 kohta ja 29 artiklan 3 kohta.

⁶³ Ks. erityisesti EIT 16.7.1971, Ringeisen v. Itävalta, A-sarja numero 13, 97 kohta ja EIT 26.9.1995, Diennet v. Ranska, A-sarja numero 325-A, 37 kohta. Tämän kannan on omaksunut myös EU:n tuomioistuin, tuomio 1.7.2008, Chronopost ja La Poste v. UFEX ym., C-341/06 P ja C-342/06 P, EU:C:2008:375, 58 kohta. Ks. esteellisyydestä asian palauttamisen yhteydessä Antti Tapanila, Tuomarin esteellisyys. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007, s. 287–296.

⁶⁴ Kokoonpanon muuttamista osittain asian palauttamisen jälkeen koskee EU:n tuomioistuimen tuomio 4.12.2019, C-413/18 P, H v. neuvosto (ECLI:EU:C:2019:1044), 45–63 kohdat. Ks. lisäksi EU:n yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 216 artikla.

kiinnitetään paitsi tuomioistuimeen kokonaisuutena myös yksittäiseen tuomariin ja siihen, ketkä tuomarit ja millä perusteilla osallistuvat asian käsittelyyn. Laillisen tuomioistuimen vaatimus täyttyy vasta, jos asian ratkaiseva kokoonpano koostuu laillisista tuomareista.

Tämä kehityskulku on yhdenmukainen yhteiskunnan oikeudellistumisen kanssa. Tämä ilmenee myös ammattieettisten kysymysten korostuneella merkityksellä.

Samalla kun tuomioistuimille asetetaan korkeat vaatimukset riippumattomuuden, puolueettomuuden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten täyttymisessä, on tuomioistuimen oltava myös tehokas organisaatio, joka tuottaa taloudellisella tavalla tulosta. Henkilöresursseja on käytettävä mahdollisimman hyvin. Tuomioistuimessa työskentelyä ei kuitenkaan voida organisoida ja muuttaa yhtä vapaasti kuin monessa muussa työympäristössä. Pelkästään tehokkuus ja taloudellisuus eivät voi ohjata tuomioistuimen toimintaa. Toisaalta perusoikeuksista johdettavien vaatimusten seurauksena ei saisi olla asioiden käsittelyn organisoinnin tarpeeton muodollisuus ja jäykkyys, mistä voi aiheutua ratkaisujen viipymistä. Voimavarojen riittävän joustava käyttäminen on loppujen lopuksi myös oikeus- turvaa hakevien edun mukaista.